

Kutadgu Bilig’de “iyi olan yukarıda, kötü olan aşağıda metaforu” üzerine

Melike Sultan ÖZEVREN¹

APA: Özevren, M. S. (2019). Kutadgu Bilig’de “iyi olan yukarıda, kötü olan aşağıda metaforu” üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö5), 69-76. DOI: 10.29000/rumelide.606070.

Öz

İslâmi Türk edebiyatının bilinen ilk büyük eseri olan *Kutadgu Bilig* zengin bir söz varlığına sahiptir. Bu söz varlığındaki mevcut metaforlar döneminin kavram dünyasını yansıtır. Yansıttığı kavramların temelinde de toplumun tecrübeleri, kültürel birikimi, hayata bakış açısı ve zihnin dünyayı nasıl algıladığı yer alır. Metaforlar, günlük hayatımızda dünyanın nasıl algılanıp kavramlaştırıldığı ifade eden gösterge ve gösterilenlerden meydana gelir. Bir forma en az iki içeriğin sığdırıldığı metaforlar düşünce sistemimizin doğal bir parçasıdır. Düşünceleri somutlaştırır ve nesnelleştirir, bu da dilimizin etkili ve ustaca işlenebilirliğini gösterir. Her alanda kullanılan metaforlar edebiyatta da kullanılmıştır. Çalışmamızda, *Kutadgu Bilig*’de yer alan yönelim metaforları incelenmiştir ve otuz sekiz adet yönelim metaforu tespit edilmiştir. Tespit edilen metaforlar günümüzde de devamlılık arz eder. Bu devamlılık bize kültür ile metaforun doğrudan ilişkili olduğunu gösterir.

Anahtar kelimeler: *Kutadgu Bilig*, metafor, yönelim metaforları.

“The good above, the bad below metaphor” in *Kutadgu Bilig*

Abstract

Kutadgu Bilig, the first known great work of Islamic Turkish literature, has a rich vocabulary. In this fortune, the present metaphors reflect the concept world of the era. On the basis of the concepts it reflects are the experiences of the society, cultural accumulation, perspective of life and how the mind perceives the world. The metaphor consists of the indicators and the ones that express how the world is perceived and conceptualized in our daily lives. Metaphors in which at least two contents fit into one form are a natural part of our thinking system. It embodies and objectifies thoughts, which shows the effective and ingenious processability of our language. Metaphors used in every field have also been used in literature. In our study, orientation metaphors in *Kutadgu Bilig* were examined and thirty-eight orientation metaphors were identified. The metaphors identified are still continuous today. This continuity shows us that the metaphor is directly related to culture.

Keywords: *Kutadgu Bilig*, metaphor, orientation metaphors.

Giriş

Bilindiği üzere Türk edebiyatına gerçek bir çığır açan eserlerden biri olarak *Kutadgu Bilig*, 1069-1070 yılları arasında Yusuf Has Hâcib tarafından döneminin standart dili, Hakaniye Türkçesi ile kaleme alınmıştır. İslâmi Türk edebiyatının bilinen ilk büyük eserinde sanat gayesi güdülmemiş olmasına rağmen, eserde edebî zevk oldukça yüksektir ve dil kusursuz bir şekilde işlenmiştir. *Kutadgu Bilig*’de at

¹ Dr. Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili BD (Edirne/ Türkiye), melikeozevren@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9535-5485 [Makale kayıt tarihi: 25.04.2019-kabul tarihi:18.08.2019; DOI: 10.29000/rumelide.606070]

kültü, büyüklerin küçüklere “kuzu” şeklinde hitap etmesi gibi Türk folklor motifleri, büyüklerin küçüklere öğütleri, döneminin ideal toplum ve yönetimi hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Kutadgu Bilig, zengin bir söz varlığına sahiptir. *Kutadgu Bilig*’in 3 bin kelimeye yakın söz servetinin yanı sıra, belki onun iki üç misli kadar zengin kelime grubu ve kavram ihtiva ettiğini, ayrıca kelimeler dünyasının sıklık sayılarından hareketle kısmen de olsa, bu Türk klasiğinin ifade kudretini anlamak ve göstermek gerekmektedir (Ergüzel & Kirik, 2018, s. 385).

Kutadgu Bilig, akli melekeleri yerinde olanlara her iki cihan saadetine kavuşmak için yol gösteren bir eserdir. *Kutadgu Bilig*’in ana temi “ideal insan”dır (Ercilasun, 2016, s. 304).

Yusuf Has Hâcib’in ideal insanı, “bütün kötü vasıflarından arınmış ve iyi huylarla bezenmiş bir insandır. Allah’a sıkı sıkıya bağlı, takva sahibi bir mü’minidir. Zamanının bütün ilim ve hünerlerini öğrenmiş bir âlim ve hakimdir. Bütün alfabeleri ve dilleri bildiği gibi şiir, belâgat, hesap, hendese, tıp, he’yet vb. ilimlere vâkıf; okçuluk, avcılık, satranç vb. hünerlere sahiptir. Adaletten ve doğruluktan şaşmaz; ağırbaşlı ve alçak gönüllüdür. Hırsızlık yapmaz, yalan söylemez, içki içmez, dedikodu etmez. Son derece cömert ve iyilikseverdir. Etrafındaki insanlara merhametli ve insafı davranır. Âdet ve an’anelere, görgü kurallarına uygun hareket eder.” (Ercilasun, 1985, s. 132-133).

Biz de çalışmamızda iyi olan yukarıda, kötü olan aşağıda şeklinde yaptığımız ayrımı Yusuf Has Hâcib’in ideal insan görüşü ve kendi duygu değerlerimiz doğrultusunda inceledik.

Metafor

Metafor kavramı modern anlamda hayatımıza 20. yüzyılda, 1980’de, George Lakoff ve Mark Johnson’un kaleme almış olduğu *Metaphors We with Live by* adlı eser ile girmiştir.

Bizde ise bu eserden önce de farklı bir kavram ile hayatımızdaki varlığını sürdürmekteydi. Metafor kavramı günümüze kadar farklı şekilde adlandırılmış ve anlamlandırılmıştır. Şemsettin Sami’nin *Kâmûs-ı Türkî*’sinde *istiâre* adıyla “ödünç alma, âriyet olarak kullanma” (Sami, 2007, s. 101), Muallim Naci’nin *Lûgat-i Nacî*’sinde *istiâre* adıyla “âriyet olarak almak” (Nâci, 2006, s. 61), Ferit Devellioğlu’nun lugatında *istiâre* adıyla “ödünç alma, bir kelimenin mânâsını muvakkaten başka bir kelime hakkında kullanma” (Devellioğlu, 2012, s. 521), TDK’nin *Türkçe Sözlük*’ünde *metafor* adıyla “mecaz” (Türkçe Sözlük, 2011), Günay Karaağaç’ın *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*’nde metafor maddesi bulunmasına rağmen *îğretileme* maddesine yönlendirerek “bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur. Gösteren olmak, kendisi dışında bir başka varlığa işaret etmektir...” (Karaağaç, Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 466) şeklinde anlamlandırılmıştır. Doğan Aksan’ın *Anlambilim*’inde ise *deyim aktarması* ya da *îğretileme* olarak adlandırılmıştır (Aksan, 2017, s. 79).

Dilin kavram dünyasında olan bir şey ile başka bir şeyin anlatılabilmesi dilin işlenmişliğinin göstergesidir. Bu işlenmişliğin alametlerinden biri de metafordur. Metafor, bir forma en az iki içeriğin sığdırılmasıdır (Lakoff & Johnson, 2015, s. 10). Metaforun gerçekleşebilmesi için kaynak alana dair bilgiler hedef alana aktarılır. Kavramların çeşitli yönleriyle birlikte başka kavramlarla benzerlik ilişkisi kurulması sonucu şekillenen metaforlar, toplumun özellikle soyut nitelik arz eden kavramlara nasıl yaklaştığını ortaya koyması açısından bizlere ışık tutmaktadır. Dildeki mecazlı yapılarda somut olarak kendini gösteren kavramsal metaforlar, dilsel öğelerin doğuşunu anlamamıza da katkıda bulunmaktadır (Çetinkaya, 2017, s. 380).

Geçmişten günümüze neredeyse her alanda kullanılan metaforlar hem dille hem de zihnin dünyayı nasıl algıladığıyla alakalıdır. İki şey arasındaki benzerlikler ve farklılıklar dahilinde bir şey ile başka bir şey yer değiştirir, bu da alıcıyı yeni ve farklı bir düşünce boyutuna sürükler.

Dil sadece bir "göstergeler imparatorluğu" değil, aynı zamanda bir "metaforlar imparatorluğu"dur da. Konuşan daima dildir ve dilin dili, metafordur (Lakoff & Johnson, 2015, s. 9-10). İnsanoğlunun dünyayı anlama ve algılama yolunda icat ettiği metaforlar ait olduğu kültürün, toplumun ve dil birliğinin kodlarını taşır.

Dilin doğal unsuru olan metaforlara günlük hayatımızda sıkça rastlamak mümkündür. En basit örneğiyle hemen herkesin kullandığı "Vakit nakittir." cümlesini ele alabiliriz. Bu iki kavramın çeşitli benzerliklerinden yola çıkarak; vakit, para gibi harcanabilir, tükenebilir, tüketilebilir, kazanılabilir, kaybedilebilir, tasarruf edilebilir, israf edilebilir vs. daha nice örnekler verilebilir.

George Lakoff ve Mark Johnson *Metaforlar* adlı ortak eserinde kaynak kavram alanı ile hedef kavram alanı arasındaki ilişkiler neticesinde metaforları yönelim metaforları, ontolojik ve yapısal metaforlar olarak üçe ayırır. Konumsal metaforlar diye de adlandırılan yönelim metaforları; yukarı-aşağı, ön-arka, içeri-dışarı, derin-sığ, ileri-geri şeklinde karşımıza çıkar. Ontolojik metaforlar fiziksel nesnelere olan tecrübelerimiz sonucunda ortaya çıkar (Örn: zihin bir makinedir, enstrüman arkadaştır, kitap dosttur). Yapısal metaforlar ise bir kavram alanını başka bir kavram alanı ile yapılandırır (Örn: hayat bir yolculuktur, zaman hareket eden bir nesnedir). İnsanoğlunun yeryüzündeki konumundan ve tecrübelerinden hareketle oluşturulan yukarı/aşağı, içeri/dışarı, ön/arka, beri/öte, derin/satıh, merkez/çevre gibi uzay/mekân yönelimleri kavramlara yön verir (Sarı, 2016, s. 213).

Dikey doğrultuda yönelimlere dayanan bu metaforlar, iyi/değerli olanın yukarıda olduğu veya yukarıya doğru hareket ettiği; kötü/değersiz olanın aşağıda olduğu veya aşağıya doğru hareket ettiği esasına dayanır. İnanç sistemimizde, yöneten-yönetilen ilişkisinde yukarı kavramının daha değerli, üstün bir niteliğe sahip olduğu bilinmektedir. İnsanın yaşadığı tecrübeler, iyi, güzel, değerli olanı yukarıda düşünmesine; yukarıya doğru olan hareketi iyi, güzel, değerli hareketler şeklinde değerlendirmesine sebep olmuştur (Çetinkaya, 2017, s. 387).

Kutadgu Bilig'de "iyi olan yukarıda, kötü olan aşağıda metaforu"

Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünüleni aktarma dizgesidir (Aksan, 2017, s. 17). Dil, yalnızca düşünceyi aktaran, ileten bir dizge değil, aynı zamanda onu oluşturan, biçimlendiren bir dizgedir (Aksan, 2017, s. 19). Dilin biçimlendirme dizgesi görevini de üstlenmesi bizi bu çalışmada metafora yönlendirmiştir. Anlatılmak istenileni kolaylaştırarak aktaran metaforları *Kutadgu Bilig'de* Yusuf Has Hâcib'in ideal insan görüşü ve kendi duygu değerlerimiz doğrultusunda inceledik. Bu incelemede Reşit Rahmeti Arat'ın *Kutadgu Bilig I Metin* (Arat, Kutadgu Bilig I Metin, 1991) ve *Kutadgu Bilig* (Arat, 2008) adlı eserlerinden istifade ettik.

Evrensel nitelikteki konumsal metaforlardan iyi olan yukarıdadır / kötü olan aşağıdadır'da toplum zihninde iyi olan, bir değere sahip olanın yukarıda bulunduğu veya yukarı yönlü hareket ettiği; kötü, değersiz nitelikte olanın ise aşağıda bulunduğu veya aşağı yönlü hareket ettiği düşüncesinin var olduğunu görmekteyiz. Türkçedeki "havalara uçmak, başı göğe ermek; yerin dibine girmek" deyimlerini bu konumsal metaforlara örnek olarak verebiliriz (Çetinkaya, 2017, s. 383).

Yine Türkçedeki *ayakları yerden kesilmek, baş tacı etmek, altından kalkmak, el üstünde tutmak, ayağının altına almak, gölge düşürmek, gözden düşmek, yerin dibine girmek, başı dara düşmek,*

ocağına düşmek, küçük düşmek, elden ayaktan düşmek, adı batmak gibi deyimlerini de örnek olarak vermek mümkündür.

Çalışmamızda da bilgili olan, görevini yerine getiren, değerli, sabırlı, vefalı, alçakgönüllü, erdemli, başkalarına faydalı, akla, yüreğe, töreye ve usule vakıf olan, babasının hayır duasını alan, beyinin iyi sözlerine mazhar olan, varlığı (akıl ve bilgi) bulan, büyüklere saygı ve hürmette bulunan, dünyayı bırakıp vazgeçen, insanlık yolunu tutan ve doğru yolda olup doğru hareket eden *yukarıdadır*. Tespit edilen “iyi olan yukarıdadır” metaforunun bulunduğu beyitler şunlardır:

KB/220 kayu öçte erse bu künde burun
 biligligke tegdi beđükrek orun

“Hangi çağda olursa olsun, bugüne kadar/daha yüksek yer dâima biligiye kısmet olmuştur.”

KB/356 basa aydım emdi kör ögdülmişig
 uçuş atı ol bu beğütür kişig

“Bundan sonra Ögdülmiş’i anlattım;/o aklın adıdır ve kişiyi yükseltir.”

KB/610 tapuğ arturu bardı künde yangı
 ağırladı ilig küninge öngi

“O günden güne hizmetini arttırmakta/hükümdar da onu günden güne yükseltmekteydi.”

KB/611 tapuğ birle begler ağırlar kuluğ
 tapuğ singse boldı kiçig öz uluğ

“Beyler kulu hizmetleri yüzünden yükseltir,/ hizmetleri beğenildikçe küçükler yükselir.”

KB/614 tegimsiz tapuğ birle törke tegir
 yarağsız yaransa kör ilke tegir

“İkbale erişemeyen insan hizmeti sayesinde başköşeye geçer;/liyâkatsiz kişi yaranmaya çalışsa da kapı eşliğini boylar.”

KB/617² küninge örü bardı içrek bolu
 koğuz boldı kaçdu sewinçi tolu

“Hükümdara günden güne daha fazla yaklaşarak yükselmeye devam etti;/kaygısı gittikçe azaldı, sevinci gittikçe arttı.”

KB/902 kayu neng uçuz bolsa yirde yatur
 ağı çuz ağır boldı törde yatur

“Hangi şey değersizse ona kimse bakmaz bile; ipekli ve ağır/Çin kumaşları, değerli olduğu için başköşede yer alır.”

KB/1322 seringil serinmek eren kılkı ol
 serinse bulur er meşel kökke yol

“Sabırlı ol, sabretmek er kişi işidir;/sabrederse, göğe bile yer bulur.”

KB/1691 vefağa vefa ol kişilik haka
 vefa kıl kişi bol atıngı beğüt

“Vefaya karşı vefa göstermek insanlık görevidir;/vefakarlık et, insan ol ve adını yükselt.”

KB/1692 küninge ağırladı ilig anı
 kamuğ ilke toldı kör atı üni

² Eserde hükümdara yaklaşmak hizmette kusur etmemekle alakalıdır.

"Hükümdar onu günden güne yükseltti;/adı ve şöhreti bütün ülkeye yayıldı."

KB/1693 buçunda beğük boldı belgü nişan
ajunda çawı bardı eğgü du'an

"Derecesi ve mevkisi halk arasında yükseldi;/hayr dualar aldı, şöhreti dünyaya yayıldı."

KB/1694 uluğ boldı iş tuş ara belgüliğ
beğük boldı begler ara bu küliğ

"Eşi ve akranı arasında yükselmiş olduğu gibi,/şöhretiyle beyler arasında da büyüklerden oldu."

KB/1803 atam kıldı erdi kör eğgü du'a
du'a birle tegdim bu yirke ağa

"Babam bana hayır dua etmişti;/ben o duayla yükselerek bu mevkiye ulaştım."

KB/2120 küwezlik asıgsız köngül tumltur
köngül çoğkı bolsa kişig yoqlatur

"Gurur faydasızdır o gönülleri kendinden soğutur;/kişiyi alçakgönüllülük yükseltir."

KB/2452 biligsiz kişi ol kuruğ sır beğiz
biliglig kişi ornı kökte eğiz

"Bilgisiz adam boş bir kalıptan ibarettir;/bilgili kimsenin yeri gökten daha yüksektir."

KB/2643 yalawaç bilir bolsa erdem kamuğ
beğüyür begi atı ilde uluğ

"Elçi her türlü erdeme sahip olursa,/beyi büyür ve adı o memlekette yükselir."

KB/2646 kişi erdemi birle erdin keçer
öküş bolsa erdem er örlep uçar

"Kişi başkalarına erdemiyle üstün olur;/kimin erdemi çoksa o uçar gibi yükselir."

KB/3369 kişike tusulğu kerek bu tirig
tirig tutsa atın çopursa erig

"İnsan hayatında kendini yükseltmek ve adını/yaşatmak için başkalarına faydalı olmalı."

KB/3981 bu neng birle yalnguğ tilese tilek
yaşıl kökke yoqlar neng ol keç yölek

"İnsan arzu ederse, bu varlık sayesinde mavi göğe yükselir;/servet çok önemli bir destektir."

KB/4015³ anın ötrü begler beđütür küçin
yağı boynı yençer alır öz öçin

"Beyler kudretlerini bunlarla yükseltir;/düşmanlarının başını ezer ve öçlerini alırlar."

KB/4304 uluğuğ ağırla küdeş hürmeti
uluğluk sanga kelgey yukğay kutı

"Büyüklere saygı göster, hürmette kusur etme;/böylece sen de yükselirsin, onların mutluluğu sana da bulaşır."

³ Bu beyiti 4013-4014. beyitlerle olan bağlamda düşünmek gerekir.

KB/4013 *ajun tutğuçı er ukuşluğ kerek*
budun başğuçka kerek ked yürek

"Dünyayı tutan insan akıllı olmalı;/halkın başında bulunan da yürekli olmalı."

KB/4014 *bu iki bolunsa basa tapuğçı*
törüliğ tokuluğ kerek bilgüçi

"Bu ikisinden sonra, hizmetkârlar da/töre ve usule vâkıf olmalı."

KB/5420 beđük tut bu himmet eđiz tut köngül
 ıoğu bir bu dünya munıngdın töngül

“Himmeti büyük ve gönlü yüksek tut;/bu dünyayı bırak, ondan vazgeç.”

KB/5593 tusulur tenginçe ağırla açın
 bayutğıl nengin sen beğütgil küçin

“Faydalı oldukları oranda onlara izzet, ikram ve/ihsanda bulun; gelirlerini artır, rütbelerini yükselt.”

KB/5729 negü tir eşitgil tusulur kişi
 tusulur kişi ol kişide başı

“Başkalarına faydalı olan kişi ne der, dinle;/başkalarına faydalı olan insan insanların başıdır.”

KB/5788 kişilik kıl ay er kişi bol uluğ
 kişi mundağ urdı kişilik yoluğ

“Ey mert insan, insan ol ve bu vasfınla yüksel;/insan insanlık yolunu böyle tarif etti.”

KB/5789 kişi bol kişiğe kişilik kılın
 kişi atı ögdi özüngke alın

“İnsan ol, insanlara karşı insanlık yap;/insan vasfını kendin için en yüksek unvan olarak taşı.”

KB/5892 kişi eğğüsi kim kişiler başı
 kişilik kılığlı kişiğe tuşı

“İnsanların iyisi ve insanların başı,/başkalarına karşı daima insanca davranan kişidir.”

KB/6611 bilig bil kişi bol beđütgil özüng
 ya yıldı atanğıl kişide yıra

“Sen ya bilgi bil, insan ol ve kendini yükselt/ya da hayvan adını al ve insanlardan uzaklaş.”

KB/6641 yolung tüzgil emdi yonkıng köni
 özüng iki ajunda bulğıl töre

“Şimdi yolunu düzelt, doğru hareket et,/her iki dünyada da başköşeye geç.”

Bilgisiz, akılsız, boğazlarının esiri, düşmansız⁴ olan, azmış, dünyaya gönül veren, harama el uzatan, haram yiyen ve Rabbinden kaçıp isyan eden *aşağıdadır*. Tespit edilen “kötü olan aşağıdadır” metaforunun bulunduğu beyitler şunlardır:

KB/298 körü barsa yağı ayur bu sözüğ
 ukuşsuz biligsiz beğütmez özüğ

“Dikkat edersen şu söz çok yerinde söylenmiş:/akılsız ve bilgisiz kişi kendini yükseltemez.”

KB/614 tegimsiz tapuğ birle törke tegir
 yarağısız yaransa kör ilke tegir

“İkbale erişemeyen insan hizmeti sayesinde başköşeye geçer;/liyakatsiz kişi yaranmaya çalışsa da kapı eşliğini boylar.

KB/3089 aya yolda azmış başı teziginük
 ayı sewme dünyağ tüpi ol üyük

“Ey yoldan azmış, başı dönmüş kişi,/bu dünyaya gönül verme, onun dibi bataklıktır.”

KB/3090 üyükke kirigli üyüldi ıođu

⁴ *Kutadgu Bilig*'in 3417. beyitinde geçen *yavuzka yağı yok* “kötünün düşmanı yoktur” cümlesine dayalı olarak alınmıştır.

örü kelmedi ol sevinç bulmadı

“Bataklığa giren dibe batar, kimse oradan bir daha/çıkamaz; orada sevinç arama.”

KB/3419⁵ yağı birle tegşip er atı beğür
yağısız kişi atı kıopmaz yatur

“İnsanın adı düşmanla çarpışa çarpışa büyür;/düşmansız kişinin adı yükselmez, yerde kalır.”

KB/4592 telim baynı kördüm boğuz bulnadı
özi boldı müflis çığaylık yidi

“Birçok zengin gördüm boğazlarının esiri oldular,/böylece iflas ederek tekrar yoksulluğa düştüler.”

KB/4754 yarasa tapuğ özke erksiz bolur
yaramasa tapğı küninge ilür

“Hizmeti beğenilirse, o kendisine hâkim olamaz;/hizmeti beğenilmezse, günden güne itibardan düşer.”

KB/5261 hârâmka katılma küdeş öz katığ,
hârâm yigli ornu tamu ol batığ

“Harama el uzatma, kendini iyice gözet;/haram yiyenin yeri cehennem dibidir.”

KB/5710 kürek men iđimdin küremiş otun
kamuğ öz yazuğka kömüldi bütün

“Ben bir kaçağım, rabbimden kaçmış bir asiyim;/bütün varlığım boyunca günaha batmıştır.”

Sonuç

Kerim Demirci’nin de dediği gibi “sözlükte durduğu gibi durmayan kelimeler” kendisini bu çalışmada farklı bir kavram alanında göstermiştir. Dilin imkanlarını sınırsız hale getiren metaforlar toplumsal bir süzgeçten geçerek alışılmış kelimelere yeni manalar kazandırmıştır. Döneminin kavram dünyası, bu kavram dünyasına olan bakış açısı, toplumun kültürel birikimi ve sosyal gerçeklikler metaforlar aracılığıyla yansıtılmıştır. Çalışmamızda bilgili olan (2), görevini yerine getiren (4), değerli (1), sabırlı (1), vefalı (4), alçakgönüllü (1), erdemli (2), başkalarına faydalı (2), akıl, yürek, töre ve usule vakıf olan (1), babasının hayır duasını alan (1), beyinin övgüsüne mazhar olan (1), varlığı (akıl ve bilgi) bulan (3), büyüklere saygı ve hürmette bulunan (1), dünyayı bırakıp vazgeçen (1), insanlık yolunu tutan (4) ve doğru yolda olup doğru hareket eden (1) *yukarıda*; bilgisiz, akılsız (1), boğazlarının esiri (1), düşmansız olan (1), azmış ve dünyaya gönlünü veren (2), harama el uzatan, haram yiyen (1) ve rabbinden kaçıp isyan eden (1) *aşağıdadır*. Çalışmada yer alan metaforlarda yirmi dokuzu *yukarıda*, dokuzu *aşağıda* olan toplamda otuz sekiz adet yönelim/konumsal metaforu tespit edilmiştir. Bunlardan 614. beyitte tespit edilen metafor hem iyi olan yukarıda hem de kötü olan aşağıda metaforuyla birlikte iki kez sunulmuştur.

Tespit edilen yönelim metaforlarının, günümüzdeki yönelim metaforları ile olan benzerliği kültürümüzün devamlılığının bir göstergesidir. Türk toplumunun dış dünyayı nasıl anlayıp algıladığını ortaya koymak için diğer tarihî dönemlerde kaleme alınmış eserlerin de incelenmesi gerekir.

Kaynakça

Aksan, D. (2017). Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi. Bilgi.

Arat, R. R. (2008). Kutadgu Bilig. İstanbul: Kabalıcı.

⁵ Kutadgu Bilig’in 3417. beyitinde geçen *yavuzka yağı yok* “kötünün düşmanı yoktur” cümlesine dayalı olarak alınmıştır.

- Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu.
- Çetinkaya, B. (2017). *Kutadgu Bilig'de Kavramsal Metaforlar*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 19 (2), 377-399.
- Demirci, K. (2017). *Türkoloji Öğrencileri İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler*. Ankara: Anı.
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ercilasun, A. B. (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Ercilasun, A. B. (1985). *Karahanlı Devri Türk Edebiyatı*. A. B. Ercilasun içinde, *Büyük Türk Klasikleri 1* (s. 114-179). İstanbul.
- Ergüzel, M. M., & Kirik, E. (2018). *Kutadgu Bilig'in Söz Varlığı Ve Kelime Gruplarına Dair*. *Turkish Studies* , 381-398.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2015). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. (G. Y. Demir, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Nâci, M. (2006). *Lûgat-i Nâci*. (Ş. Kurt, Çev.) İstanbul: Çağrı.
- Sami, Ş. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. (Ş. Kurt, Çev.) İstanbul: Çağrı.
- Sarı, C. (2016). *Deyimlerde Aşağı/Yukarı Yönelim Metaforu*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 9 (44), 212-216.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.